

SƏFƏVİ DÖVLƏT TƏŞKİLATINDA “CƏNGİ” VƏ “TACİKİYYƏ”

Dr. Zülfiyyə Vəliyeva

(Xəzər Universitəsi / Azərbaycan)

Səfəvi dövləti Azərbaycan və İran dövlətçilik ənənələrində fundamental dəyişikliyə səbəb olduğu üçün tədqiqatçılar tərəfindən tez tez müraciət edilən obyektidir. Bu baxımdan hər iki xalqın tarixçilərinin Səfəvi üzərinə tənqidləri və Səfəvi dövləti sonrasında yaranan mədəniyyəti anlamağa səy etmələri çox təbiidir. İran paradoksallığı və ya dualizmi İran coğrafiyasında qurulan dövlətlərin əksəriyyətində öz əksini tapdığı kimi, artıq qurumsallaşmağa başlayan Şiə-Səfəvi dövlətində də türk – fars ünsürlərinin təşkilatlanmadakı mövqeləri ilə (daha doğru desək səlahiyyətlərin və vəzifələrin bölünməsi ilə) özünü biruzə vermişdir.

Səfəvilər tarixi ilə əlaqədar etnik mübahisələrin başında onun banisinin – Şah İsmayılın etnik mənsubiyyəti əsas yer tutur. Şah İsmayılın və onun ulu babalarının milli kimliyi ilə əlaqədar xeyli araşdırma tədqiqatçılar tərəfindən aparılıb və nəşr edilmişdir. Bu mövzuda biz sadəcə Şeyx Səfiyyəddin ilə bağlı tarixi qaynaqlarda istifadə edilən “türk piri”¹ ifadəsini xatırlatmaqla kifayətlənmək istəyirik. Çünki bu mövzu yetəri qədər geniş olmaqla birlikdə çox tədqiq olunmuşdur və hər bir araşdırmanın spesifik yanaşmasının kölgəsindədir.

Səfəvi dövləti bizim tarixçiliyimizdə əsasən iki istiqamətdə ələ alınıb incələnməmişdir: a) I. Şah İsmayıl və I. Şah Abbas dövrü – Türk Səfəvilər; b) Şah Abbas dövrü və sonrası – Fars Səfəvilər. Təbii ki, Səfəvilərdəki inkişaf və zəifləmə meyllərini anlamaq adına bu cür bölmələr zəruridir. Şah Abbas dövründən etibarən Səfəvi dövləti, həm ideoloji zəmində, həm coğrafiya baxımında və ən əsası Sünni Osmanlı və Şeybanilərə qarşı hərbi mücadilələrlə artıq Şah İsmayıl öncəsi Səfəvilərləndən xeyli fərqlənirdi. Yəni ilkin olaraq türk boylarının əmirləri tərəfindən Qızılbaşlıq məfkurəsi təməlinə formalaşdırılan dövlət, Sünni qarşısı (əleyhdarı) Şiə prinsipləri əsasında dəyişikliklərə məruz qalmışdı. Hər bir dövlətin ilk quruluş dövründəki dəyərləri ilə yüksəliş dövrü dəyərlərinin bir birindən fərqləndiyini nəzərə alarsaq bu dəyişikləri qismən anlamaq olar. Qızılbaş coğrafiyasının böyüklüyü, dini və milli baxımdan çox çalırly olması Səfəvi dövlətində öz əksini tapmaya bilməzdi.

Bu məqaləmizdə üzərində durmaq istədiyimiz mövzu və əslində Səfəviləri həqiqətən tanımaq adına da zərurət təşkil edən məsələ Şah İsmayıl dövlətinin özüdür. Yəni bu dövlətdə türklərin və farsların hakim olduqları məqamlar və mövqelərdir və bu mövqələrin Səfəvi dövlətçiliyi üçün əhəmiyyətidir.

Türklərin və farsların mövqələrinin anlaşılması baxımından Səfəvi dövlət təşkilatının formalaşmasında rol oynayan boylara və onun idarə edilməsində əsas yer tutan məclislərə qısa nəzər salmaq lazımdır. Bilindiyi üzrə Səfəvi dövlətinin

¹ Yazıldığı dövrdən aşağı yuxarı 150 il sonra Safvət əs-səfa əsərində Şiəlik kimi siyasi fikirlərlə əlaqəli bəzi dəyişikliklər görünsə də, Şeyx Səfinin Türk-oğlu, Türk Piri adlandırılmasında hər hansı dəyişikliyə cəsarət edilməmişdir. Hətta XVI-XVIII əsrlərin bir çox qaynaqlarında belə Şeyx Səfinin 1272-ci ildə əslən fars olan bir çox çağdaşlarının da ona, ey Türk Piri, deyə xitab etmələri dəyişdirilmədən verilmişdir”. Mirza Abbaslı, Safevilerin Kökenine Dair, Belleten, C. XL, 19, TTK Basımevi, Ankara 1976, s. 328-329.

quruluşunda Qızılbaş boyları və onların bəyləri (əmirləri) mühüm rol oynamışdır. Bu boyların əksəriyyəti türk boyları idi. Tarix-i Aləm - Ara-i Abbasidə 17 önəmli boy əmirinin və onların boylarının adları verilmişdir.¹ Azərbaycanın dəyərli Səfəvi tarixçisi O. Əfəndiyevin doğru olaraq qeyd etdiyi kimi, Azərbaycan (türk) boyları digər mənşəli boylara görə daha səlahiyyətli mövqelərə sahibdilər. Bu boyların əyanları hakimiyyətlərini XVI əsr boyunca I. Şah Abbasın reformlarına qədər qoruya bilməmişdilər. Türk əsli boylardan sonra fars və digər mənşəli boylar qaynaqlarda qeyd edilir.²

Əhəmiyyətli boy bəylərinin təmsil olunduqları məkan əsasən dövlətin idarəsində mühüm yer tutan məclislər idi. Səfəvi dövləti əsas iki – mülkü və hərbi məclis tərəfindən idarə olunurdu: a) “Divan-ı Ala” və b) “Cəngi”. Hər iki məclis qızılbaş türk əmirlərinin toplandığı məclislərdi. Bu məclislərdə dövlətin əhəmiyyətli qərarları qəbul olunurdu və burada sadəcə türk mənşəli əmirlər iştirak etmə haqqına sahibdi. “Tacikiyə” adlanan münşi heyəti sadəcə bu məclisin qərarlarının qeydə alınmasında və ya şahın fərmanlarının tutulmasında iştirak edirdi.

Səfəvilərdə farsların mövqeyi - Səfəvilərdə “Fars” sözü əsasən vilayət adı olaraq istifadə olunmaqla birlikdə bu gün bizim istifadə etdiyimiz millət adı kimi isə “tacik” ifadəsi daha geniş istifadə edilirdi. Səfəvilərə qədər farslar xüsusən bürokratik aparatda, katiblik vəzifələrində, mövqelərini qüvvətləndirmiş olduqlarından bu mövqelərini qorumağa davam etmişdirlər. Elə bu səbəblədir ki, onlara məxsus olan bu mövqelər milli bir kimliklə “tacikiyə” olaraq Səfəvi salnaməçiləri tərəfindən qeyd olunmuşdur. Bu mənada Səfəvi tarixçilərindən F. Sümer də haqlı olaraq qeyd edir ki, “taciklər, əvvəlki kimi, dövlətin mülkü təşkilatlarını əllərində tuturdular, amma XVI əsrdə Səlcuqlu dövründə olduğu kimi, dövlətin idarəsində nüfuz və qüdrətə çox da sahib deyildilər və dövlətin idarəsində türklər söz sahibi idilər. Səfəvilər zamanında taciklər maliyyə xaricində digər işlərə qarışmırdılar”.³ O. Əfəndiyevə görə, taciklər Azərbaycan Səfəvilər dövlətinin feodal sinfinə qismən daxil idilər və tabe mövqedə idilər. Venesiyalı d’Alessandirinin sözləri də bu fikri təsdiqləməkdədir. Baş müşavirlər (dövlət şurasında) söz haqqına sahib deyildilər, şah onları dəvət etmədiyi müddətcə fikirlərini söyləmə haqları yoxdu. Onlar yüksək məqam sahibi olsalar da sultan ola bilməzdilər. Əyan olmalarına baxmayaraq hərbi vəzifələrə təyin edilmirdilər. Bu səbəblədir ki, Qızılbaş bəyləri farslara (taciklərə) xor baxırdılar, onları hərbi işlərə qarışmağa layiq olmayan aşağı sinif nümayəndələri kimi görürdülər.⁴

“Tacikiyə” diyə adlanan zümrə eyni zamanda “qələm sahipləri” olaraq da qeyd olunur. Aləm Ara-i Abbasinin müəllifi İsgəndər bəy Münşi Türkman “məmalik-i məhrusə”nin (Allahın qoruduğu vilayətlərin) böyük vəzirlərini qeyd etdikdən sonra ali hüsurda xidmət edən tacikiyə adlanan qələm sahiplərinin adlarını çəkir. İsgəndər Bəy Münşi “saray təşrifat məmurlarını” (saray xidmətçiləri) - saray axırlarının məmurlarını, bəxşiş katiblərini – peşkəşnevis, rikabxana və qamçıçıxana

¹ İskender Bey Münşi Türkmen, Tarih-i Alem-Ara-i Abbas-i, Çeviri Ali Genceli, (yayınlanmamış TTK Kütüphanesi tərcümə No: Ter/51) I. cilt, II. kısım, s. 244.

² Oqtay Əfəndiyev, Azərbaycan Səfəvilər Dövləti, Bakı 1993, s. 195.

³ F. Sümer, Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü, Ankara 1999, s. 5.

⁴ O. Əfəndiyev, eyni əsər, s. 197.

məmurunu, xas dəvə baxıcısını tacikiyə zümrəsi arasında göstərir, onların “**dərgâh-ı mualla**”da (ali dərgahda) olduqlarını, amma bunların çoxunun mühüm işlərə daxil edilmədiklərini, bəzilərinin “**cənnətasa məclisinə**” (məclis-i cənnətasa – cənnət kimi məclisə) gəlib getdiklərini və bir neçəsinin o məclisdə söz haqqına sahib olduğunu qeyd etmişdir.¹ Eyni zamanda dəftərxana-i hümayun-ı alanın möhtəsib və münşiləri də - mustoufilər, kalem ərbabının məşhurları - Tacikiyə olaraq verilmişdir.² Dəftərxana-i hümayun-ı ala “divan-ı ala”nın bir şöbəsi idi.

Səfəvilərdə türklərin mövqeyi – yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi Səfəvilərdə türk əsli boyların əmirlərin toplandığı məclislər Divan-ı ala və Cəngi idi. Səfəvi hökmdarları digər şərq müstəbidləri kimi dövlət məsələlərini öz başlarına həll edirdilər. Onların yanında məşvərətçi hüququna sahib olan ali məclis (məclis-i ala və ya divan-ı ala) vardı. I. Şah Təhmasibin dövründə, məclis “dövlət işlərində böyük təcrübəsi olan şəxslərdən” – 12 nəfərdən (sultanlardan) təşkil olunurdu. “Divan-ı ala”da mövqe sırasına görə *vəzir-i azam*, *rükn əl-dövlət qullarağası*, *nazir-ı büyutat*, *muqərrəb əl-xaqan divanbəyi*, *əmiraxurbaşı cilau (cilov)*, *muqərrəb əl-xaqan həkimbaşı*, *tüfənkçibaşı*, *məclisnevis*, *əmirşekarbaşı və münəccim-başı*, *xacəsərayan*, *eşikağasıbaşı*, *mehtər*, *qurçibaşı* (daha əvvəllər məclisə yer alırdı, Şah Abbasdan sonra məclis toplantılarında oturduğu qeyd olunmur) otururdu.

Türk əmirlərinin əsasən toplandığı məclislərdən biri də **Əmirlər Məclisi (Ümərə-i Cəngi)** idi. 7 əsl üzvlə birlikdə (1. qurçibaşı, 2. qullarağası, 3. Eşikağasıbaşı, 4. tüfənkçibaşı, 5. vəzir-i azam, 6. divanbəyi, 7. vəqiənevis) nazir-ı büyutat, mustoufi-i məmalik və emirşekarbaşı da daxil olmaqla 10 səlahiyyətli əmirdən ibarətdi. Səfəvilərin son şahlarından olan Şah Sultan Hüseynin son dövrlərinə doğru *nazir*, *mustoufi əl-məmalik və emirşekarbaşı* bəzi toplantılarda iştirak etməyə başlamışdır. Cəngi Monqol dilindədir və “düyüm”, “bağ”, “rabitə” mənası daşımaqdadır. Cəngi Minorski tərəfindən “Dövlətxana-i müharibə” - “dövlət şurası” şəklində Monqol və Teymur mənşəli bir təşkilat kimi izah edilmişdir.³

Mühüm qərarların alındığı məşvərət şurasının üzvləri əsasən türk boylarının emirlərindən ibarətdi. Təzkirət əl-mülükə görə, Səfəvilərdə əmirlər iki yerə ayrılırdı. a) Dövlətxana əmirləri (ümərə-i dövlətxana); b) qeyri dövlətxana əmirləri (ümərə-i qeyri dövlətxana).

a) Dövlətxana əmirləri – bunlara “mübarək dövlətxana əmirləri” də deyilirdi. Bunların hər biri xüsusi bir vəzifə ilə şərtləndirilmişdi və “cahanpənah şah”ın dərgahında (sarayında) yaşayırdılar. Dövlətxana əmirləri *qurçibaşı*, *qullarağası*, *eşikağasıbaşı*, *tüfənkçibaşı* olmaq üzrə əsas dörd nəfərdən ibarətdi. Onlar eyni zamanda “ərkan-ı dövlət-i qahirə” adlanırdılar və **ümərə-i cəngidə** (əmərlər məclisində) iştirak edirdilər.⁴

b) Qeyri dövlətxana əmirləri - Bunların başında *hakimlər*, *bəylərbəyləri*, *sultanlar və xanlar* gəlirdi. Bu qrup “**sərhəd əmirləri**” (“sərhəddaran” – sərhəd mühafizləri) olaraq da adlandırılırdı. Hakimlər rütbə, mənəb və etibar baxımından bəylərbəyinə üzərində yer alırdı. Bəylərbəyi xanlara görə üstündü, xanlar da

¹ İskender Bey Münşi Türkmən, Tarih-i Alem-Ara-i Abbas-i, I. cilt, II. kısım, s. 285–287.

² İskender Bey Münşi Türkmən, Tarih-i Alem-Ara-i Abbas-i, I. cilt, II. kısım, s. 272.

³ V. Minorsky, Tadhkirat al-Mulūk, A Manual of Safavid Administration (circa 1137-1725), London 1943, s. 113.

⁴ V. Minorsky, eyni adlı əsər, s. 44.

sultanlara görə. Bəylərbəylərinə bağlı “qol bəyləri”nin (qol bəyləri / qul bəyi) digər adının “xan” olduğu təxmin edilir. Hakimlər onları təyin edir və vəzifədən azad edirdi. Bəylərbəyi kimi hər sərhəddin sultanı o sərhəddin xanına tabe idi.¹

Səfəvi dövlətində farsların hakim mövqeyə gəlməsində əsas iki amil rol oynamışdır. a) Paytaxtın dəyişdirilib fars bölgələrinə nəql etdirilməsi²; b) Qızılbaş türk bəylərinin əhəmiyyətli mövqelərdən uzaqlaşdırılması

a) Səfəvilərin paytaxtının dəyişdirilməsinin Farsların və Fars dilinin qüvvətlənməsində rolu: Osmanlı ilə ardı arası kəsilməyən mücadilələr, Səfəvi şahlarını paytaxtı və dolayısı ilə dövlətin mərkəzi təşkilatını qorumaq bərsində qayğılandırır. Bu səbəblə paytaxt Səfəvi hakimiyyətində iki dəfə dəyişdirilmişdir. İlk öncə Qəzvinə köçürülən paytaxt, Şah Abbas zamanında İsfahana nəql etdirildi. Hər iki şəhərin əhali baxımından fars ağırlıqlı olması dövlət təşkilatında farsların və fars dilinin mövqeyini qüvvətləndirmişdir. Turhan Gəncəyinin də haqlı olaraq qeyd etdiyi kimi paytaxtın türklərin yaşadıkları məntəqələrdən İsfahana nəql etdirilməsi Təbrizin siyasi və mədəni əhəmiyyətinə şiddətli bir zərbə olmuşdur. Şah Abbasın reformları da Qızılbaş boylarının təsirini və əhəmiyyətini azaltmışdır. Buna baxmayaraq Səfəvi şahlarının və Səfəvi dövlətini quran Qızılbaşların ana dili olan türk dili yeni paytaxtda - İsfahanda, Təbriz və Qəzvindəki kimi sarayın və ordunun dili olaraq qalmışdır.³

Səfəvilərin rəsmi yazışmalarda hər iki dildən istifadə etdikləri bilinməklə birlikdə sarayda istifadə edilən dilin Türk dili olması bir çox səyyah tərəfindən qeyd olunmuşdur.⁴

Dövlət təşkilatında fars dilinin istifadə olunması ənənəvi bir haldı və bunun dəyişdirilməsi ciddi reformist bir hərəkət gərəkdirirdi. Fars dilinin Səfəvilərdə istifadə olunması ilə əlaqədar tənqidlərdə bir məsələ diqqətdən yayınmışdır. Münşilik, katiblik məsləyi digər məsləklər kimi atadan oğula öyrədilərək davam etdirilirdi. Bu müəssisələrin farsların əlində olması onları dövlətə tabe və bağlı etdiyi kimi, eyni zamanda böyük qazanclar əldə etmələrinin də qarşısını alırdı. Bu məmuriyyətlərin qazancları dövlət tərəfindən məhdud maaşlarla və ya keçici torpaq mülkiyyətləri ilə tənzimlənirdi. Türk boylarının bəyləri isə əksinə böyük vilayətlərin idarəsini əllərində tutur və ordu saxlayırdılar və lazım olduğu zaman bu ordularla müharibələrdə iştirak edirdilər. Həm maddi və həm də hərbi güc baxımından bu məmurlara görə daha müstəqildilər.

b) Qızılbaş türk bəylərinin əhəmiyyətli mövqelərdən uzaqlaşdırılması — Qızılbaş bəylərinin hakimiyyət uğrunda apardıqları mücadilələrin kontrol altına tutulması səyləri Şah İsmayıl dövründən başlamış⁵ və daha sonrakı Səfəvi şahları (sadəcə Şah Abbas tərəfindən deyil, şah İsmayıldan sonra gələn digər şahlar tərəfindən də) tərəfindən də davam etdirilmişdir. Bu mücadilələrə Şah Abbas,

¹ V. Minorsky, eyni adlı əsər, s. 43.

² Şah İsmayılın oğlu və vəliəhdi Şah Təhmasib, Osmanlıların təzyiqlə və hücumları səbəbi ilə paytaxtı Qəzvinə daşdı (H. 962/1555), I. Şah Abbas da paytaxtı Qəzvindən İsfahana köçürdü (H. 1006/1598).

³ Turhan Gəncəyi, “Zəban-i Torki der Derbar-i Sefevi der İsfahan”, “Tribun” jurnalı, sa. 4, İsvetç 1999, İngilis dilində - Turcica, Tome, XXII, Paris 1991, s. 73.

⁴ S. S. Əliyarov, Y. M. Mahmudov, Azərbaycan Tarixi Üzrə Qaynaqlar, Bakı 1989, s. 230.

⁵ А. П., Новосельцев, Некоторые Вопросы Государственной Организации Державы Сефевидов в Иране, Ближневосточный Сборник, Тбилиси 1983, s. 178.

Qızılbaş bəylərini əhəmiyyətli mövqelərdən uzaqlaşdırmaq yolu ilə və orduda aparıldığı islahatlarla son qoymağa çalışmışdır. Türk bəylərinin hakim olduğu vəzifələrdən ən əhəmiyyətlisi “vəkil” vəzifəsi idi. Qızılbaş bəyləri bu məqamı əllərində tutmağa çalışaraq şahın dövləti idarəsinə birbaşa təzyiq göstərə bildirilər. Vəkil vəzifəsində olan türk əsilli bəylər arasında Div Sultan Rumlu, Çuxa Sultan Təkəli və Hüseyn Xan Şamlunun adları qeyd olunur.¹

Hakimiyyət uğrunda mübarizələrdə sadəcə türk əmirlərinin bir-biriləri ilə deyil, həm də hakim sülalə ilə yaxın qohumluq əlaqəsi olan fars əsillilərlə toqquşmaları qaynaqlarda qeyd olunmuşdur. Bunlardan ən çox diqqəti çəkən şah Məhəmməd Xudabəndənin xanımı Mazandaranlı Mehdi Ülyanın və onun yaxın adamı olan vəzir Mirzə Salmanın Qızılbaş əmirləri tərəfindən öldürülməsi hadisəsidir. Saraydakı yeganə “tacik” vəzir Mirzə Salmandı. O, Fars valisi İbrahim xan Zülkadrin vəziri olan İsfahanlı Ağa Mirzə Əli Cabirinin oğlu idi. O, I.Şah Təhəbasibin zamanında “nazir-i büyutat” vəzifəsini icra etmiş, daha sonra II.Şah İsmayılın zamanında vəzir olaraq təyin olunmuşdu. Məhəmməd Xudabəndə zamanında onun xanımının etimadını qazanaraq, “etimad əd-dövlə” titulu almış və “vəzir-i divan-ı ala” vəzifəsinə yüksəldilmişdi. Mirzə Salman Qızılbaş əmirlərinin arasını vuraraq, onların gücünü zəiflətməyə çalışmışdır. Qızını Həzmə Mirzə ilə evləndirərək hakimiyyəti ələ keçirməyi planlayırdı.² Bu vəziyyətdən narahat olan qızılbaş əmirləri şahın xanımı aradan qaldırdıqları kimi Mirzə Salmanın öldürülməsinə də fərman verdilər.

Şah Abbasın və daha əvvəlki Səfəvi şahlarının Qızılbaş əmirlərinin təsirini azaltmağa yönəlik səyləri, onların müstəqil hərəkətlərini məhdudlaşdırmaq məqsədi daşıyırdı. Davamlı Osmanlıların təzyiqlərinə məruz qalan coğrafiyadan paytaxtın köçürülməsi, regionda hakim olan qızılbaş əmirləri üzərində kontrolun zəifləməsinə səbəb olmuşdu. Qızılbaş əmirlərinə (I.Şah İsmayıl tərəfindən) verilən mülklər və səlahiyyətlər onların qüdrətini artırmışdı. Bu səbəblə mərkəz, qızılbaş əmirlərinin gücünü zəiflətmək məcburiyyətində idi. Osmanlı ilə yaxın mövqedə yerləşmələri mərkəz dövlətlə Osmanlı arasında müharibələrdə siyasi balansın bir digərinin lehinə dəyişməsində rol oynamalarına imkan yaradırdı. Osmanlıya sığınan Səfəvi soyundan olanların xəyanətləri də bu qəbildən olan tədbirlərin alınmasına səbəbiyyət verirdi.

Qızılbaş əmirlərinin mərkəzi təşkilatda təsirsiz hala gətirilməsi Səfəvilərin zəifləməsində əhəmiyyətli yer tutur. Qızılbaş boyları bilindiği üzrə şahdan çox bəylərinə bağlı idilər. Mərkəzdə yer aldıkları müddətcə Qızılbaş boy əmirləri ölkənin bütövlüyünün qorunmasına xidmət etmişdirlər. I. Şah Abbasla başlanılan reformlar qızılbaş əmirlərinin hakim mövqelərdən sıxışdırılıb çıxarılması və mərkəzi təşkilatın İsfahana daşınması qızılbaş boylarının kontroldan uzaq qalmalarına səbəb olmuşdur. Hakimiyyətdən uzaq tutulmalarına baxmayaraq Səfəvi sonrası dövlətlərin meydana çıxmasında təkrar türk boylarının - Afşarların və Qacarların –

¹ O. Əfəndiyev, onlarla (Div Sultan Rumlu, Çuxa Sultan Təkəli və Hüseyn Xan Şamlu) əlaqəli aşağıdakı məlumatı qeyd edir: “Onlar əslində kiçik yaşda olan I. Şah Təhəbasibin dövründə vəkil vəzifəsinə öz sələflərini öldürərək keçən, tam səlahiyyətli və güclü səltənət naibləri idilər.” O. Əfəndiyev, eyni adlı əsər, s. 227.

² O. Əfəndiyev, eyni adlı əsər, s. 162.

rol oynaması, İranda hakimiyyəti ələ keçirməsi türklərin bu mübarizədən əsla geri çəkilmədiklərinə işarətdir.

“JANGE” AND “TAJEKEYA” IN THE SAFAVID STATE STRUCTURE

Summary

In the Safavid state the sharing of responsibilities among governors and managed being displayed in traditional form. If the governors of the Safavid state and the shah structure were beys of the Turkish clans, the clerks and administrators were staffs of Persian origin from the Achaemenids, Sasanian and Seljuks states and those who had followed the “Tajekeya” direction. By time, the second group was full of with Turkish origin staff and they also had followed the institutional bureaucratic direction and written their works on Safavid’s shahs history in the Persian. This dualist direction was continued till the modern times and had stayed in the same form as well as in the states reigned by Nadir and Ghacar shahs.

Key words: Safavi, the State Organization, Jange, Tajekeya, Turkish, Persian